

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ЯК НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті визначено зміст поняття «кластер», розглянуто досвід використання кластерних моделей країнами з ринковою економікою. Проаналізовано досвід вітчизняних підприємств у використанні кластерних моделей та обґрунтовано можливість використання кластерів як напрямку підвищення ефективності інвестиційної діяльності промислових підприємств у кризовий період.

In the article determined maintenance of concept «cluster», experience of the use of cluster models is considered by countries with a market economy. Experience of domestic enterprises is analyzed in the use of cluster models and grounded possibility of the use of clusters as to direction of increase of efficiency of investment activity of industrial enterprises in a crisis period.

Ключові слова: кластер, кластерна модель, інвестиційна діяльність, ефективність інвестиційної діяльності.

Вступ. Сучасний стан вітчизняної економіки призвів до того, що значна частина підприємств працює недостатньо ефективно, використовуючи морально та фізично застаріле обладнання, не маючи змоги здійснювати його модернізацію у зв'язку із браком інвестиційних ресурсів, та кінцевим фінансовим результатом отримує збитки або незначний прибуток. В умовах сучасної ринкової конкуренції для того, щоб протистояти тенденції до зниження норми прибутку, спричиненої відносним збільшенням основної частини капіталу внаслідок зростання технічної оснащеності робочого місця, промислово розвинуті країни впроваджують цілеспрямовану інноваційно-інвестиційну стратегію, збільшуючи обсяги виробництва, реалізації і прибутку, підвищуючи продуктивність праці, знижуючи фондоємність, прискорюючи обіг вкладеного капіталу шляхом створення нових потреб у покупців, освоєння і поставки на ринок якісно нових видів продукції, вдосконалюючи технологію виробництва [1, с. 51]. Таким чином, пріоритетним напрямком діяльності вітчизняних підприємств є формування інвестицій для впровадження різного роду інновацій.

Сприятиме більш ефективному впровадженню інновацій та інвестиційній діяльності в цілому формування бізнес-груп. Світовий досвід показує, що найбільш революційні, новаторські ідеї здійснюються малим та середнім бізнесом, проте рушійною силою економіки вони стають лише за умов їх впровадження крупним бізнесом, в якому зосереджена переважна частка витрат на НДДКР [2, с. 43]. У зв'язку із цим важливим є формування кластерів, під якими розуміють добровільне неформальне об'єднання підприємницьких структур в окремій галузі за ознакою географічної близькості і співпраці з владою та інституціями [3].

Питання формування кластерної моделі розглядають вітчизняні та західні вчені, зокрема Портер М., Войнаренко М.П., Маракий Н.П., Геєць В., Савченко В. Разом з тим, недостатньо розробленим є питання використання кластерної моделі для підвищення ефективності промислових підприємств в період кризового розвитку економіки.

Метою даної роботи є визначення доцільності використання кластерної моделі для підвищення ефективності інвестиційної діяльності промислових підприємств у кризовий період розвитку економіки.

Основна частина. Відмінність кластерів від інших типів об'єднань підприємств (спілок, асоціацій) полягає в налагодженні між підприємцями й представниками інфраструктурних організацій партнерських та ділових стосунків щодо реалізації спільних проектів членами кластеру. В економічній літературі існують усталені ознаки кластера, які називають правилом чотирьох «К»: концентрація підприємств однієї або суміжних галузей в одній географічній точці; конкурентоспроможність продукції, що випускається ними; конкуренція за завоювання й утримання клієнта; кооперація із високим ступенем розвиненості. Для будь-якого кластера властивими є приватна власність, конкуренція монополій, принцип вільного ціноутворення, стабільність грошового обігу, економічна самостійність і відповідальність підприємств [3].

Теоретичне обґрунтування конкурентоспроможності кластерів зробив М. Портер, який розробив систему детермінант конкурентних переваг країни («конкурентний ромб»), до яких належать: факторні умови, умови внутрішнього попиту; суміжні та обслуговуючі галузі; стратегія та структура фірм, внутрішньогалузева конкуренція [4]. Безвужко Є. під кластером розуміє об'єднання за територіальною ознакою схожих, пов'язаних між собою взаємодоповнювальних підприємств. Такі об'єднання сприяють збільшенню конкурентоспроможності підприємств, підвищуючи продуктивність, розширюючи інновації, стимулюючи створення нових підприємств [5, с. 17]. Ж. Мінгальовою, С. Ткачовою кластер визначається як індустріальний комплекс, сформований на основі територіальної концентрації спеціалізованих постачальників, основних виробників та споживачів, які пов'язані технологічним ланцюгом і є альтернативою галузевому підходу [6, с. 97]. В. Чужиков розглядає поняття кластера як конкурентоспроможну організаційну форму територіально-ієрархічної моделі виробництва з різними рівнями локалізації, яка дає максимальний господарсько-соціальний ефект через мінімізацію видатків у порівняно подібних галузях, та в основі кластерної системи передбачає таку передумову, як концентрація [7,

с.164]. В. Гесць звертає увагу на специфіку функціонування кластерів, яка полягає в інтеграції галузевих і територіальних принципів організації підприємницької діяльності, можливість більш повного використання інфраструктурного потенціалу регіону, а також здатності до зміни конфігурації мережі: заміни окремих елементів, приєднання додаткових тощо [8].

Розрізняють декілька видів кластерів [9]:

1) Промисловий кластер – це набір виробництв, чії взаємовідносини представляють собою "покупець-постачальник" та "постачальник-покупець" або загальні технології, покупці, канали розподілу або людські ресурси.

2) Регіональний кластер – це промисловий кластер, в якому фірми-члени знаходяться географічно близько один від одного. Регіональні кластери можуть включати промислові райони малих та середніх фірм, концентрації фірм високої технології, пов'язаних через розвиток та використання загальних технологій, та виробничих систем, що включають великі материнські компанії та їхніх місцевих постачальників та компанії, що відокремилися від материнської компанії.

3) Бізнес-мережа – група фірм, що використовують їхні сумісні таланти та ресурси для співробітництва в сумісних проектах розвитку. Через доповнення один одного та спеціалізації для того, щоб здолати загальні проблеми, учасники можуть досягти колективної результативності та завоювати ринки поза їхньою межею.

Таким чином, кластер передбачає тісний взаємозв'язок та співпрацю між суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від їх розмірів, які відносяться до однієї або суміжних галузей та/або близьких територіально, із органами влади та різними інституціями (фінансовими, дослідними, науково-дослідними) з метою більш ефективного використання потенціалу регіону та підвищення економічної ефективності функціонування промислових підприємств.

Кластерна політика в розвинутих країнах має певні переваги, основними з яких є:

- 1) розвиток інформаційних центрів (Данія, Нідерланди);
- 2) формування програм розвитку кластерних структур (Фінляндія, Нідерланди, Німеччина, Великобританія);
- 3) створення спільних промислово-дослідних центрів (Бельгія, Данія, Фінляндія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Нідерланди);
- 4) здійснення взаємодії і взаємозв'язку кластерних структур з державним сектором (Австрія, Данія, Нідерланди);
- 5) розвиток інституціональних структур у промисловості (Фінляндія, Канада);
- 6) інноваційний розвиток (Чехія, Угорщина, Польща) [10, с.93].

Прикладами найбільш відомих систем кластерного типу є кооперації компаній у сфері комп'ютерної техніки й інформаційних технологій – Силіконова долина (США); зв'язку й телекомунікацій – Гельсінкі (Фінляндія); аерокосмічної промисловості – Московський регіон (Росія), де формується також кластер хімічних виробництв. Найбільші сегменти світового ринку притаманні підприємствам Німеччини у кластерах "нафта/нафтохімія", "товари різних галузей машинобудування", "транспортні засоби", "одяг та прикраси", "охорона здоров'я". У Швеції найбільш сильні позиції в інших секторах, а саме – "конструкційні матеріали/метали", "продукти лісопереробки" "вироблення і перерозподіл електроенергії". Для Швейцарії характерні "нафта/нафтохімія", "товари різних галузей машинобудування", "одяг і прикраси", "охорона здоров'я", "індивідуальні товари" [11, с.35].

На сьогодні наша держава теж має власний досвід кластеризації. Створені і досить ефективно працюють кілька кластерів. У 1998 році асоціацією "Поділля перший" з метою відродження виробництва у традиційних для Хмельницького регіону галузях (швейній, будівельній, харчовій та туристичній) була розроблена програма впровадження концепції кластерної моделі економічного розвитку. В даний час у регіоні досить успішно працюють п'ять кластерів: будівельний і швейний у Хмельницькому, туристичний і харчовий в Кам'янець-Подільському та сільського туризму у селищі Гриців [12, с.171]. З 1998 по 2006 роки сфера розвитку економічних кластерів в Україні суттєво розширилася. До Поділля в подальшому приєдналися й Івано-Франківська область, де сьогодні діють кластери туризму та декоративного текстилю; Черкаська область з кластером транспортних перевезень; Житомирська – кластер добування та переробки каменю; Полтавська область – кластер з виробництва екологічно чистої продукції, Одеська область – винний кластер; Харківська область – машинобудівний кластер та Рівненська область – кластер з деревообробки [13, с.49].

Характерними рисами успішної діяльності кластерів є [14, с.41; 15, с.60]:

- взаємозв'язки між підприємствами, які роблять учасників кластерів сильнішими порівняно з тими підприємствами, що працюють поодиноці;
- кооперація та співпраця, які є стимулом до пошуку нових, більш досконалих методів роботи;
- орієнтація на інновації і на залучення внутрішніх інвестицій;
- орієнтація на потреби ринку, які є головним фактором визначення загальної стратегії підприємств;
- забезпечення відповідності стратегії кожного окремого виробництва загальній стратегії розвитку регіону.

Таким чином, формування та наслідки створення кластерної моделі регіону можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1).

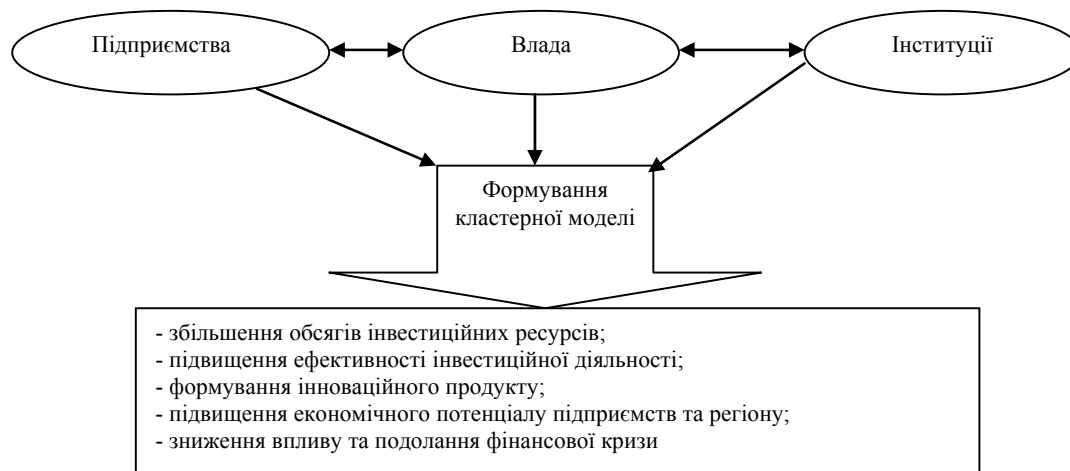

Рис. 1. Формування та наслідки створення кластерної моделі регіону

Кластери можуть об'єднувати як невелику, так і значну кількість підприємств, а також можуть формуватися як з великих, так і малих фірм. Таким чином, кластери надають можливість підприємствам економічно управляти наявними ресурсами і правильно використовувати залучені інвестиції. Машинобудівний кластер можна визначити як галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємницьких структур, що тісно співпрацюють з науковими установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності та впровадження інновацій в продукцію машинобудування та сприяння економічному розвитку регіону.

Отже, кластерна модель надає можливість промисловим підприємствам підвищувати рівень прибутку, більш активно впроваджувати інновації та збільшує можливий рівень інвестиційних ресурсів. Тому необхідним є створення кластерної системи і у Вінницькій області. Зважаючи на те, що Вінницька область має переважно аграрне спрямування, а наявні підприємства машинобудування здійснюють випуск переважно сільгосптехніки та іншої продукції, що обслуговує сільське господарство, в ній доцільним є створення кластеру, який би поєднував підприємства машинобудівної галузі із сільськогосподарськими підприємствами, тобто кластер з виробництва продукції машинобудування для сільського господарства, що надасть змогу підвищувати розвиток економіки регіону.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволив охарактеризувати основні підходи до визначення поняття «кластер» та визначити особливості даного поняття, сформувати визначення поняття «кластер», «машинобудівний кластер». В ході проведеного аналізу було визначено, що кластерна модель надає можливість підприємствам підвищити ефективність інвестиційної діяльності за допомогою інтенсивних методів (впровадження інновацій), а за умов ефективного її впровадження – підвищення економічного потенціалу підприємств та зниження впливу фінансової кризи.

Література

1. Огліх В.В. Економічні передумови активізації інноваційно-інвестиційної діяльності / В.В. Огліх // *Культура народів Причорномор'я*. — 2006. — №81. — С. 51-53.
2. Клепач А. О роли крупного бизнеса в современной российской экономике / А. Клепач, А.Яковлев // *Вопросы экономики*. — 2004. — №.8. — С. 36-45.
3. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України. М.П. Войнарченко // *Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій* : матер. конф. 1-2 листопада. 2001 р., м. Київ. — К. : Спілка економістів України, 2001. — С. 25-33.
4. Портер М. Международная конкуренция / Портер М.; [пер. с англ. / под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина]. — М. : Междунар. отношения, 1993. — 896 с.
5. Безвушко Є. Кластери та їх роль у відродженні економіки Поділля / Є. Безвушко // *Перспективні дослідження*. — 1999. — № 2. — С. 17-23.
6. Мингалева Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалева, С. Ткачева // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2000. — № 5. — С. 97-101.
7. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання / В. Чужиков // *Вісник УАДУ*. — 2001. — № 4. — С. 160-167.
8. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена... / В.Геєць // *Економіст*. — 2008. — № 10. — С.10–11.

9. Федулова Л.І. Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку / Л.І. Федулова // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1(6). – С. 112-119.
10. Регіональна конкуренція як фактор соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації Андерсен В. // В. Андерсен Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування у США. – К. : Стилос, 2003. – 420 с.
11. Іванов Ю.Б. Теоретичні підходи до розробки класифікацій кластерних структур / Ю.Б. Іванов, О.В. Анненкова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія «Проблеми економіки та управління». – 2009. – № 640. – С. 93-100.
12. Пилипенко І. Кластерная политика в России / И. Пилипенко // Общество и экономика. – 2007. – № 8. – С. 28-64.
13. Савченко В. Формування кластерів у регіонах на сучасному етапі / В. Савченко // Сіверянський літопис. – 2008. – № 4. – С. 170-175.
14. Особливості навчання та підготовки фахівців для роботи у кластерних структурах / М.П. Войнаренко // Нові виробничі системи і економічний розвиток України: матеріали економічного самміту, м. Луцьк, 30 січня 2003 р. – К. : ВЦ "СОФІЯ-А", 2003. – С. 48-54.
15. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-31.

Надійшла 12.09.2009

УДК 658.152..658.8 (477)

С. В. КОВАЛЬЧУК, І. В. ГВОЗДЕЦЬКА
Хмельницький національний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ОБ'ЄКТА ІНВЕСТИВАННЯ

Визначення та ранжування факторів, які чинять вплив на інвестиційну привабливість, має велике економічне значення, оскільки необхідно спочатку правильно оцінити умови, за яких відбуваються інвестиційні процеси, а потім здійснювати пошук найбільш привабливого об'єкту інвестування.

Determination and ranzhuvannya factors which have influence on an investment attractiveness has a large economic value, as it is necessary at first correctly to estimate terms which processes of investments are for, and then carry out the search of the most attractive object of investing.

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна привабливість, чинники інвестиційної привабливості.

Рішення потенційних інвесторів щодо вкладання капіталу в ту чи іншу країну мотивується великою кількістю чинників інвестиційної привабливості. Тому важливо дослідити основні наукові підходи, провести узагальнення та систематизувати основні фактори, що визначають інвестиційну привабливість на мега-, макро-, мезо-, мікро- та проектному рівнях.

Важливою характерною рисою розвитку інвестиційних процесів є постійна диверсифікація капіталів у різні країни, що зумовлено впливом багатьох мотиваційних чинників, які по-різному проявляються у часі та просторі. Отже, для прийняття інвесторами рішення щодо вкладання капіталу потрібна об'єктивна оцінка інвестиційної привабливості економіки на основі узагальнення сукупності мотиваційних чинників, якими керуються інвестори.

Погляди низки авторів щодо цього питання дещо відрізняються. Одні пропонують усі чинники інвестиційної привабливості поділити на дві великі групи: чинники, які впливають на усіх інвесторів і чинники, які впливають на іноземних інвесторів [3, 5] (рис. 1).

Класифікуючи чинники, що впливають на інвестиційну привабливість України, С. Буткевич поділяє їх на дві групи: позитивні та негативні [4, с.9] (рис. 2).

Незважаючи на деяку категоричність формування негативних чинників, слід зазначити, що саме на такий їх набір дуже часто вказує більшість зарубіжних рейтингових агенцій.

В. Фльорко основними складовими чинниками, які забезпечують інвестиційну привабливість, називає рівень інфляції, правовий захист інвесторів, рівень податкового тиску, функціонування вільних економічних зон, характер митної політики [9, с. 191]. Вони, безумовно, мають важливий вплив на інвестиційну привабливість, проте автору варто було б здійснити їх систематизацію за черговістю аналізу, а також обґрунтувати причини, з яких не названо інших чинників, що діють на інвестиційну привабливість.

Російські економісти Асаул А.Н., Денисова І.В. [1] пропонують підхід, за яким фактори поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних факторів належать природнокліматичні умови, географічне положення, стан навколишнього середовища. До суб'єктивних факторів – науковий потенціал, економічний стан, законодавчо-нормативна база, фактор ризику, трудові ресурси, соціальна інфраструктура.

Шкура І. [10, с.19-20] також вважає, що необхідно розрізняти чинники інвестиційної привабливості як такі, що заважають і такі, що сприяють залученню інвестицій (рис. 3).